

Ó szerint Constantia *A napló bemutatása*

Az *Ó szerint Constantia* Gyulay Lajos 1867-es, összesen öt darab naplókötetének harmadik darabja.¹ Kézirata az Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltárában, jelenleg a Román Nemzeti Levéltár Kolozs megyei Igazgatóságának őrizetében található.² Sötétkék, magában mintás kartonkötésű, terjedelme 143 oldal. Maga Gyulay is említi, hogy előző kötetéhez képest kevésbé terjedelmes: „Előbbeni könyvemnek, *Martius 15*, öt Nagyságos lapja volt. Ennek csak egy olyana lesz, mert hát az vastag, ez pedig vékony könyv.” (8)³ Végig fekete tintával írta.⁴

Szerkezetileg Gyulay „két, nem egészen egyforma részre” (67) osztotta a kötetet. Az első rész az 1–66., a második a 67–143. oldalakat foglalja magában. Ezt a naplókötetet is „Tekintélyes lapokkal” tagolta, a könyv azonban, rövidebb terjedelme miatt, csak egyetlen „Nagyságos lapot” (111) tartalmaz. A „Tekintélyes”, „Nagyságos” és „Iránylapok” megjelölése általános jellegzetessége Gyulay Lajos naplóírói gyakorlatának. A „Tekintélyes lapok” az azonos számokból álló kétjegyűek (11, 22, ...99), a „Nagyságos lapok” pedig az azonos számokból álló háromjegyűek (111, 222...) Az „Iránylapokat” a véletlen egybeesések logikája működteti.⁵

Az *Ó szerint Constantiát* 1867. június 2-án kezdte el írni, és június 27-én fejezte be, így huszonhat nap eseményeit foglalja össze. Ez időben Gyulay Lajos kezdetben Kolozsváron tartózkodik, majd június 15-én útnak indul szülőfaluja, Oláh-Andrásfalva, vagy ahogyan ő nevezi: Szentandrásfalva felé, és június 22-én érkezik vissza Kolozsvárra. A helyszínváltoztatásból adódóan, véli Gyulay, a könyv „érdekeségben nyerni fog, mert nyomai lesznek benne *bogáthi*, *andrásfalvi* és *thordai* mulatásimnak”. (109) A naplókötet kezdő időpontja, június 2-a magyarázza a választott címet. Mivel a Gergely-naptár nem tartalmazta, szülei az ó naptárból (a Julianus-naptárból) keresték ki és adományozták a Konstancia nevet lányuknak, Gyulay Lajos testvéreinek.

Az elhunyt lánytestvéreinek ajánlott, 1867-es első naplókötethez, a *Lotty–Fanny!*hoz viszonyítva a Konstanciának címzett napló nem az emlékező

¹ A Gyulay Lajos naplóköteteinek kiadását megcélzó projektről a sorozat első kiadványában Hász-Fehér Katalin szerkesztő írt részletesen: *Gyulay Lajos naplókönyvei*. In *Gyulay Lajos: Lotty! – Fanny! (1867. jan. 21. – 1867. márc. 3.)*. S. a. r. Labádi Gergely, Szeged, 2008: 5–20.

² Direcția Județeană Cluj ale Arhivelor Naționale, Fond fam. Gyulay–Kuuin, Inv. 381.

³ A zárójeles számok a kézirat oldalszámaira vonatkoznak.

⁴ A naplókötet digitalizált változatát, fotómásolatokkal együtt, l. a kutatási program honlapján: <http://www.gyulaynaplok.hu>

⁵ Az *Ó szerint Constantia* nem tartalmaz „Iránylapokat”. Minderről lásd még: Hász-Fehér Katalin, *i. m.*, 15.

magatartásnak a kifejeződése, hiszen Kuun Lászlóné Gyulay Konstancia a naplóíró grófnak még életben lévő testvére. Így életközeli kontextusban, mondhatni problematikus élethelyzetben említődik a naplóban. Míg Gyulay Lajos Kolozsváron tartózkodik, illetve épp szülőfalujába utazik, Konstancia Velencében reked, mivel kifogy költségeiből (41). Gyulay ezért kétszáz forintot postáz húgának (66), akinek azonban a pénz megérkezte előtt sikerül elindulni, így az eset enyhe „confusiót” okoz (133).

A magánéleti események, a személyes problémahelyzetek mellett a politikai színtéren fontos esemény zajlik: 1867. június 8-án koronázzák magyar királlyá Ferenc József császárt és királynévá Erzsébet császárnét. Gyulay Lajos többször is említi könyvében a koronázást. Számára azonban mintha nem bírna túl nagy jelentőséggel az esemény, vagy legalábbis személyes, feltételezhetően idős korából adódó kényelmességi, illetve anyagi megfontolásokra hivatkozva nem tartja fontosnak részt venni rajta: „Három nap múlva koronáznak *Pest-Budán*. Képzelem, mennyi ember lesz ott, örvendek, hogy nékem nem kell tászigalódnom” (21); „Örvendek, hogy nem voltam jelen, sok pénzembe került volna, és el tudom képzelni így is az egész innapot, miután már láttam anélkül is Coronatiót...” (87) A személyes részvétel hiányát az újságok olvasásával, a médium hitelességébe vetett bizalommal és képzelőereje segítségével kompenzálja: „*Újságból* mindent el lehet olvasni, mintha éppen ott lett volna az ember, csak egy kis *képzelő tehetség*, azzal pedig bírok, *anélkül nem szűkölködöm.*” (87)

Kolozsváron is érzékeli a koronázási ünnepély visszhangjait a piacon, a sétatéren, ahová gyakran ellátogat, illetve a június 8-ai ebéden, amelyen más arisztokratákkal együtt vesz részt. Társasági élete a kolozsvári napok alatt még a cirkuszba, a Kaszinóba és a „fagylaldába” látogatásra, a rokonokkal való találkozásra és templomba járásra terjed ki, illetve „Kolozvárnak minden *notabilitásai*” társaságában részt vesz a Péchy Manó erdélyi kormánybiztosnál tartott ebéden is. Emellett rokonaival, gazdatisztjével, ügyvédjével, egyéb alkalmazottaival és ismerőseivel vált leveleket.

Az 1867-es harmadik kötet sem kivétel Gyulay Lajos naplójának két állandó témája alól: ezek közül az egyik az olvasmányaira, a másik pedig a különböző nőismerőseivel, a titokzatos *Nagy Falang* tagjaival való kapcsolatára vonatkozik.

1867. június 2-a és 27-e között Gyulay öt kiadványból jegyzetel. Először is befejezi a *Március 15.* kötetben elkezdett Oltványi-könyvből⁶ való kijegyznivalókat. Aztán elkezd olvasni és kivonatolni a francia Jean Macé Szász Domokos fordításában 1866-ban megjelent ifjúsági ismeretterjesztő

⁶ Oltványi Pál: *A csanádi püspöki megye birtok viszonyainak rövid története*, Szeged: Nyomatott Bába Imrénél, 1867.

könyvét.⁷ Június 9-én lát neki a „valaha” olvasott és írózott Comenius-könyvnek;⁸ június 23-án fejezi be. Az andrásfalvi útra magával viszi Szász Károly *Trencsényi Csák* című költői elbeszélését,⁹ és Kolozsvárra visszatérve, június 26-án ki is jegyzeteli belőle a megjelölt részeket. Végül pedig kolozsvári tartózkodása alatt megveszi a K. Papp Miklós által szerkesztett *Kolozsvári Nagy Naptárt*, és abból ismertet cikkeket. Olvasmányjegyzeteit kevés személyes reflexió követi, olvasásgyakorlata – legalábbis a naplókötetek alapján – az írásgyakorlatnak van alárendelve: „Olvasva gyűjt az ember írivalókat” (119).

Könyvéről sokszor mint bizalmas barátjáról nyilatkozik: „Én meg azt mondom, hogy szép dolog ez a *naplászat*, de jó volna mellette még egyebet is tenni, nehogy *naplopássá* váljék. Nékem igen sok időmet elrabolja, de úgy hozzá vagyok szokva, hogy nem nélkülözhetem úton-útfélt. Eléveszem öröm- és bánatoráimban, úgy tekintem, mint egy bizalmas barátomat, kivel *elcsivegem, terécselem* az időt.” (26) A napi rendszerességű íráshoz való viszonyulása ugyanakkor igen összetett. Egyrészt kötelességnek tekinti (43), mely belső szükségletből ered, saját személyes életvitelének és a mindennapok ritmusának az alapja, másrészt viszont érzi a folyamatos írás kényszeres jellegét is: „A *horror vacui* engem hatalmasan üldöz, nem tudom túrni a szép fehér írlapot, bémázolom, ahol csak szerét tehetem.” (54) Ebből adódóan olykor tetten érhető abbéli kételkedése, hogy hasznosan tölti-e idejét: „A napi illetéknek nagy része meg van írva, lesz időm egyébre is, nem csak a megszokott *irkafirkára*, mely magában, ha nem is hasznos, de ártatlan mulatság, nem *vérrontó*, mint például a *kártyajáték*, dorbézolás...” (59). Írása minőségével kapcsolatos reflexiói önironikus, olykor mosolygató megjegyzésekben öltenek testet, mint például a következő: „Azért tehát nem ártana *megduplázni* a beírandó lapok számát, de erőltetni nem tanácsos a dolgot, mert a tartalom rovására esnék – ütne ki a dolog –, csak hogy teljenek a lapok, majd oly emészthetlen dolgokat íránk reájuk, melytől a kutya is megdöglene.” (10) Az íráshoz való ironikus viszonyulás következménye egyfajta önironikus identitás kialakulása: „*barátom, Tintás Lajos, néked semmi*

⁷ *Egy falat kenyér története (Levelek az ember életéről. Mindkét nembeli növendékek számára)*, Macé J. nyomán dolgozta Szász Domokos, Kolozsvártt: Stein János tulajdona, 1866.

⁸ *Világ labirintusa és szív paradísoma. Az az világos le-rajzolás annak, Hogy e' Világban és minden ő dolgaiban semmi egyéb nintsen, hanem tsak Zavarodás és Tétovázás, Nyúghatalanság és Háborúság, Tsábitás és Tsalárdság, Nyomorúság és Szomorúság, és utoljára mindennek Meg-unása és Kétségbe-esés: de a' ki a' maga Szívében otthon ülven, egyedül az Úr Istennel bézárkozik, tsak az éri-el az elmének igaz és tökéletes tsendességét és örömét. Melyet készített volt, és a' maga született Cseh Nyelvén kiadott Koménius Ámos János. Mostan pedig legelőször Magyar Nyelvre fordított Rimány István, Lisszcai Református Prédikátor Cseh Országban, Po'sonyban: Wéber Simon Péter betűivel, 1805.*

⁹ Szász Károly: *Trencsényi Csák (A Magyar Akadémia által, Nádasdy dijból 100 arannyal koszorúzott történeti költői beszély tiz énekben)*, Pest: Engel és Mandello tulajdona, 1861.

sem bajos, ha kezdedbe veszed a tollat, tudsz te írni eleget, csakhogy aztán nincs köszönet benne. Aki sokat ír, mint aki sokat beszél, sokat is szalmázik...” (48)

Az ironikus vagy kevésbé ironikus identitásépítés azonban csak egy a naplóirás többretegű funkciói közül. Philippe Lejeune 1988-as felmérése például a naplóvezetés tizenhat lehetséges célját különítette el.¹⁰ Ezek a következők: 1. a jelen megörökítése és a naplóíró emlékezetében való rögzítése, 2. a nyomhagyással kapcsolatos vágy kifejezése, 3. hogy a napló a későbbiekben a naplóíró utódai, gyermekei számára olvasható legyen, 4. hogy íróját vezesse, kalauzolja az életben, 5. imádság és spirituális önvizsgálat, 6. hogy önkifejezésként vigasztalja a naplóíró, 7. hogy a megfogalmazás révén tisztázzon dolgokat, 8. hogy lelki terápia kísérője legyen, 9. hogy a naplóíró életét színeze és dramatizálja, 10. hogy írója saját magától eltávolodjon, elmeneküljön és másokkal kommunikáljon, 11. hogy az egyedüllét tűrhetővé tegye, 12. hogy segítsen a szorongás elkerülésében (értsd: a naplóíró szorong, ha nem írhat), 13. közösségi szerepe is lehet, amennyiben írója egy közösség tagjaként szólal meg, 14. a naplóíró foglalkozásának eszközeként is funkcionálhat, 15. az írás élvezeteként, és 16. írásgyakorlatként is szerepet játszhat.

A felsoroltak közül szinte mindenikre találhatunk példát Gyulay Lajos írói gyakorlatában, velük kapcsolatos általános következtetésekre azonban szélesebb naplóanyag ismeretében lesz indokolt kitérni. A nyomhagyás és a leendő olvasottság célja azonban kiemelkedően hangsúlyos Gyulay Lajos 1867-es harmadik naplókötetében is. Az „ esetleges, nyájas, kegyes és kedves ” olvasók (72) végig ott lézengenek a napló lapjain. Ezért az is folyamatos kérdése, kételye, hogy ez a vágy valamikor *ténylegesen* beteljesül-e, azaz fogja-e valaha valaki kéziratait olvasni (8), lesz-e valaha olvasója könyvének (37).

Ehhez a szerepkörhöz kötném a jelen naplókötetben többször említett iratrendezés cselekedetét is. Könyvtárának és kéziratárának gondozása, naplóköteteinek tárgyasítása: a nyomtatott könyvekhez hasonló sorozatba rendezése és tárolása, „deponálása” is ennek a szerepkörnek a beteljesedését célozza meg, a „*feledékenység archívuma*” megnevezésben kifejeződő félelemmel (hogy mégsem teljesedik be) és reménykedéssel (hogy talán mégis) együtt.

¹⁰ Lejeune 1988-ban a *Magazine littéraire*-ben hirdetett meg egy felkérést arra vonatkozóan, hogy naplóvezetők nyilatkozzanak naplóírói gyakorlatukról. Több mint negyven válaszadó nyilatkozatából vonta le következtetéseit. Említi: Martyn Lyons: *Reading Practices, Writing Practices: Intimate Writings in Nineteenth-Century France* = M. L.: *Reading Culture and Writing Practices in Nineteenth-Century France*, Toronto, Buffalo, London: University of Toronto Press, 2008: 170.

Bár nehezen állapítható meg, hogy annak előzménye vagy következménye-e, de a rendszeres írásgyakorlattal áll szoros összefüggésben az *Ó szerint Constantiában* jól érzékelhető merev időkezelés, amely azonban nemcsak a jelen kötetnek sajátossága. Az írásgyakorlat és az egyéb, óramű pontossággal visszatérő napirendi pontok Gyulay Lajos mindennapjainak személyes rendjét, rendszerét is alkotják. „Mikor az egyet üti, leteszem a tollamat és indulok hírlapot olvasni, mikor üti a kettőt, leteszem a hírlapokat és ebédre megyek. *Alles nach der Stunde.*” (28) Többször említi, hogy nem szeret a megszokott renden változtatni: „ma jobbkor fogok a Casinóba menni, hogy a hírlapokat egész *comoditással* elolvashassam két óráig, akkor fiakerbe ülök, és elvitetem magamat *Szilvásihoz* – unom az egész ebédet –, nem szeretek kijönni szokott rendemből” (44); „Öt az óra, *sistálnom* kell az írást, ilyenkor hűgaim látogatására szoktam menni, nem hagyom magamat kihozni a rendből...” (65)

A rendszeresség, az ismétlődés következménye, hogy a személyesen megélt, intim időre a ciklikus időszemlélet jellemző. Miközben a dátumbejegyzések azt bizonyítják, hogy a privát szférában, a naplóírás közben is telnek a napok, valójában ebben az időben semmilyen változás nem áll be. A személyes és nem személyes eseményeket, illetve az emlékeket a személyes rituálék irányítják. Ennek során pedig nemcsak a szokás ereje, hanem a személyes (családi) és közösségi (történelmi) hagyományokhoz való viszonyulásmód jellege is felszínre kerül. A személyes eseményekhez sorolnám a minden második héten előforduló „körömvágó péntek napot”, az Andrásfalvára látogatás búcsújárás jellegét, a nem kifejezetten személyesek közé pedig a Krónikás Könyvben leírt nevezetes napoknak a naplóba való havonkénti bemásolását. A visszatérő időjárási jelenségekre vonatkozó hagyományok sem kerülnek el a figyelmét, ebben a kötetben például Medardus napja kapcsán. Személyes (a családtagok születésével, elhalálozásával kapcsolatos) emlékei szintén a körkörös időhasználat függvényében idéződnek fel: visszatérő időpontoktól függően áramlanak és elevenednek meg. Ebbe a körforgásba azonban folyamatosan be-betör a lineárisan áramló történelmi idő; a koronázást inadekvát lenne a ciklikus időhasználat kontextusában említeni.

Végül pedig az *Ó szerint Constantia* és Gyulay Lajos naplófolyamának legtitokzatosabb, az eddigi naplókötetek alapján még kevésbé értett vonatkozásáról: a *Nagy Falangról*. Gyulay naplóköteteinek egyik állandó témája a különböző nőismerőseivel való kapcsolata és hozzájuk fűződő viszonya. A Falang tagjait, megjegyzéseiből ítélve, külön könyvben írja össze, sajátos, folyamatosan módosuló rendszerbe foglalva őket. Sejthető, hogy a Falangtagok különböző társadalmi és vagyoni hovatartozású hölgyek, és ennek

függvényében Gyulay hozzájuk való viszonya is igen sokszínű lehet. A szexualitáson túl megfigyelhető a nőkhöz való viszonyulásának erőteljesen esztétizált jellege. Erről tanúskodik egyedi névadástechnikája és a saját maga számára felállított rendszer, a Nagy Falang jelen naplókötetben is említett „shematismusa.” A névadás és a rendszer logikájának, illetve indítékának, a benne és általa kifejezett szimbolikus jelentéseknek a megértéséhez azonban még további vizsgálatok szükségesek.

A szövegközlés elvei

A sorozat első kötetében Hász-Fehér Katalin ismertette azokat az alapelveket, amelyeket Gyulay Lajos naplóköteteinek sajtó alá rendezői egységesen szem előtt tartanak.¹¹

Ennek megfelelően az *Ó szerint Constantia* papírkiadására, akárcsak az eddigi kötetekre, az erőteljes modernizálás jellemző. Az érintett jelenségeket röviden foglalom össze. A Gyulay által használt szövegtagoló gondolatjeleket írásjelekkel – vesszővel, ponttal, kettősponttal vagy pontosvesszővel – helyettesítettük. Az eredeti oldalszámozásokat szögletes zárójelben közöltük. A naplóíró által, különösen a kiemelt („Tekintélyes” és „Nagyságos”) lapokon használt díszítéseket nem utánoztuk. Az aláhúzásokat dőlt betűvel, a kiemelt oldalak megnevezését félkövér betűvel, középre szedve tüntettük fel. A modernizálás továbbá a kis- és nagybetűknek, a magánhangzók hosszúságának, valamint az egybe- és különírás mai szabályainak alkalmazására vonatkozik. A betűtévesztéseket és betűkihagyásokat jelölés nélkül emendáltuk. A tulajdonnevek, idegen szavak és tájnyelvi kifejezések esetében megtartottuk Gyulay Lajos írásmódját. Egyéni alkotású, egyénileg használt szóalakjait (innap, innapoly, tege, pukába stb.) szintén meghagytuk eredeti változatukban. A szó fölötti vízszintes vonallal jelölt rövidítéseket feloldottuk. A filológiai jegyzeteket minimalizáltuk. Az idegen nyelvű szövegrészek fordítását a kötet végén közöljük.

Török Zsuzsa

¹¹ Hász-Fehér, *i. m.*, 11–20.